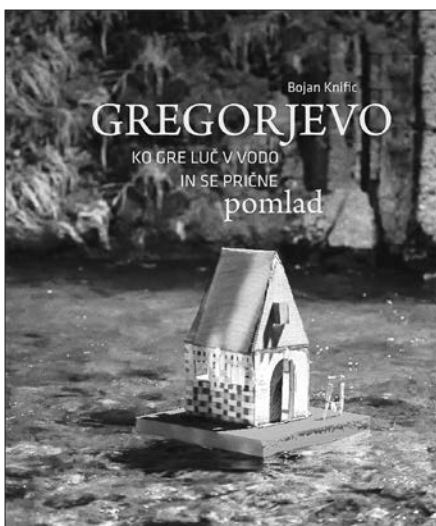


BOJAN KNIFIC: Gregorjevo: Ko gre luč v vodo in se prične pomlad.

Tržiški muzej, Tržič 2017, 190 str.



Najzgodnejši podatek o šegi spuščanja luči po vodi na predvečer gregorjevga, širše znani predvsem po svoji pojavnosti v Tržiču, a razširjeni tudi v nekaterih drugih krajih na Gorenjskem, sega v sredino 19. stoletja, vendar je večina pisnih virov iz 20. stoletja, strokovnega pretresa pa je bila šega deležna šele ob njegovem izteku. Pričujoča knjiga je prvi temeljiti celostni prikaz šege, saj vključuje pregled vseh pisnih in številnih ustnih virov, ki podajajo njeno podobo iz krajev, kjerkoli se je pojavljala in se pojavlja, tudi v evropskem okviru, predstavlja njeno vpetost v muzejsko in turistično dejavnost, prenašanje v kraje, kjer doslej ni bila v navadi, in posledice tega ter njeno vlogo v osebni in domoljubni vzgoji. Toda najpomembnejši je njen osrednji del, kjer avtor dokazuje mitološko razsežnost šege, s katero njen izvir postavlja daleč v predkrščansko obdobje in ji odvzema izključno rokodelski značaj, vezan na čas, ko se je prenehalo delo ob umetni svetlobi.

Avtor v uvodu najprej opredeli izraza »gregorčki« za predmete z dodanimi svečami, ki jih ljudje na predvečer godu sv. Gregorja spustijo po vodi, in »spuščanje luči po vodi« za samo šego ter

obrazloži odvisnost njenega časovnega poteka od prehoda julijanskega koledarja na gregorijanskega. Nato se z navajanjem pisnih in ustnih virov posebej posveča gregorjevemu v Tržiču, nadalje v Železnikih, Kropi in Kamni Gorici, kjer gregorčke imenujejo »barčice«, ter v drugih slovenskih krajih (Šenčur, Voglje, Brnik, Ribnica na Dolenjskem). Šega je bila povsod povezana z rokodelci, luč pa naj bi spuščali fantje, vendar večina podatkov govori, da so to počeli otroci. Pri spuščanju gregorčkov v Tržiču se kot obvezna sestavina dogodka pojavljata tudi kurjenje slamnatega kresa in vihtenje gorečih metel. V nadaljevanju avtor opozarja še na druge šege in navade, povezane z gregorjevimi na Slovenskem; tako so v Tržiču pripravljali »lučno pečenko«, v Železnikih so se dečki igrali vojake, kar so imenovali »muštranje«, medtem ko so imeli v Prekmurju, tudi dečki, koledniške obhode, imenovane »gregoracije«. Skoraj povsod pa je bila znana ptičja ohcet.

Tehtna novost v obravnavi šege je poglavje, ki gregorjevo predstavlja v širšem prostorskem in kulturnozgodovinskem kontekstu. Doslej skoraj ni bilo znano, da so šego spuščanja luči po vodi poznali marsikje v Evropi. Avtor nam odkrije, da je bila posebno živa v bližnji Železni Kapli in v več krajih na Bavarskem v Nemčiji, v Švici, na vzhodu Francije, na Češkem, v Makedoniji in še kje, kar nazorno predstavi z opisi in posebno razpredelnico ter z zemljevidom. Za razumevanje šege je pomembno opozorilo, da nekdanje delali ob luči, zato je vprašljivo dozdašnje razlaganje izvira šege v prenehanju dela ob umetni svetlobi. Avtor nam predstavi tudi tri svetnike, sv. Gregorja, sv. Lucijo in sv. Mihaela, ki so v ljudski vernosti in pripovedih povezani z lučjo oziroma ognjem in vodo ter kažejo na daljne povezave z obravnavano šego.

V dokazovanju mitološkega ozadja spuščanja luči po vodi se avtor opira na dognanja treh pomembnih raziskovalcev slovanske in indoevropske mitologije Zmaga Šmitka, Vitomirja Belaja in Andreja Pleterskega. Na njihovi podlagi sklepa, da šega predstavlja ostanek starejših obrednih dejanj, ki so jih ljudje izvajali, da bi po njihovem prepričanju zagotovili red v svetu, saj bi sicer zavladal nered. Ob tem še posebej opozarja na nekatere mejnike koledarskega kroga, kot so konec starega leta in začetek novega, na obredja darovanja vodi in čaščenja ognja ter ognja, ki so ga zakurili na vodi, kadar je pridelke uničevala suša. Pri rekonstrukciji predkrščanskih obredov se opira na pomen kulturnih točk v prostoru, ki bi naj pričale o nekdanjem verovanju, jih našel v Tržiču, tudi na podlagi povedke iz prostora, ki je blizu spuščanja gregorčkov. Avtor je trden v domnevi, da je šega spuščanja luči po vodi nasledila predkrščanski obred, pri katerem so na vodo ali vanjo dali ogenj, s čimer so naravi dali moč novega rojevanja, torej je bil namenjen zagotavljanju plodnosti. Ker je potekal v času, ko je bilo poljedelstvo že razvito, ga je bilo treba izvajati vsako leto.

V tretjem delu avtor najprej predstavlja muzeološki in etnološki pogled na spuščanje gregorčkov, pri čemer še posebej poudari uspeh tržiških muzealcev, da je bilo gregorjevo vpisano v *Register nesnovne kulturne dediščine* in da je pregled spoznanj o gregorjevem objavljen v knjigi. Pri tem ne pozabi vseh tistih, ki so o gregorjevem pisali doma in na tujem, nato pa podaja razmišljanja o gregorjevem kot dediščini za prihodnost. Prepričan je, da so etnologi dolžni pojave, kot je gregorjevo, spremljati in usmerjati – najbolje na način, »pri katerem se teoretska spoznanja, oplemenitena s prakso, vedno

* Mirko Ramovš, upokojeni sodelavec Glasbenonarodopisnega inštituta, ZRC SAZU, Novi trg 2, 1000 Ljubljana; mirko.ramovs@gmail.com.

znova preverjajo in upoštevajoč sodobna razmišljanja v znanosti in stroki razvijajo.« Nazadnje se avtor posveča gregorjevemu, kot se je v drugi polovici 20. stoletja razvijalo v povezavi s turizmom, podrobno v Trziču, a tudi v Kropi, Kamni Gorici, Železnikih in drugje, ter šegi, kot poteka danes. Ne pozabi navesti možnosti v sodobni turistični ponudbi in za pripravo dogodka

navede nekaj pomembnih napotkov. Knjiga je bogata z barvnimi fotografijami in pregledno oblikovana s kratkimi začetnimi povzetki posameznih poglavij, natisnjenimi v rdeči barvi. Avtor piše tekoče in razumljivo, tudi v poglavjih, ki imajo naravo razprave, vedno z zavestjo, da bo knjigo lahko vzel v roke manj izobražen bralec, še posebej Tržičan. A ji to ne odvzema znanstvene

verodostojnosti, opremljena je z vsem potrebnim aparatom opomb, ki se nanašajo na literaturo, časopisne in arhivske vire, terenske zapiske in spletne medije, vse zgledno našete na koncu knjige. Kot že rečeno, je avtor drzen v dokazovanju mitološkega ozadja šege spuščanja luči po vodi, vendar še vedno pušča odprta vrata za nova odkritja, ki bodo morda dala drugačen odgovor.

URŠA ŠIVIC (UR.): Haloško petje na tretko.

Založba ZRC SAZU in Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti, Ljubljana 2017, 83 str.

URŠA ŠIVIC IN PETER VENDRAMIN: Haloško petje na tretko.

Založba ZRC SAZU in Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti, Ljubljana 2017, zgoščenka.



Začetek leta 2017 je na Glasbenonarodopisnem inštitutu ZRC SAZU med drugim zaznamoval izid knjige in zgoščenke s prepoznavnim naslovom *Haloško petje na tretko*. Obe deli z različnih stališč upodabljata pomemben del slovenske zvočne krajine in ga s spominskimi zapisi in poglobljeno raziskavo vanj tudi analitično umeščata. Zasnova monografije izraža način odkrivanja tega petja in pot do njegove vnovične vrnitve v zvočni svet Haloz, hkrati pa tudi hotenje, da bi dosedanja teoretsko pomanjkljiva opozorila na

vrednost tega petja oprli na oprijemljive analize in jim z notnimi ilustracijami ponudili uporaben revitalizacijski pesemski nabor. Prvi del monografije uvajajo trije spominski zapisi. Prispevek Lojzke Merc, vodje pevk Trstenke, se z ustrežno mero čustvenih refleksij povezuje s srečanjem tega načina petja, v prvih povojnih desetletjih vse manj zanimivega za okolje, v katerem se je ohranjalo. Zapis Jasne Vidakovič z razgrnitvijo spominov razkriva vlogo posrednikov, oddaje *Slovenska zemlja v pesmi in besedi*, hkrati pa tudi samega radia. Premoščanje razdalje med zvočnim svetom haloških gričev in velikih odrov je zaznavno tudi v zapisu upokojenega sodelavca Glasbenonarodopisnega inštituta Mirka Ramovša. Vsi trije zapisi so zaokroženi s strokovnimi premisleki, ki z osebnimi pogledi tkejo mrežo med ustanovami in posamezniki. Te premisleke v monografiji raziskovalsko osmišlja prispevek sodelavke Glasbenonarodopisnega inštituta, etnomuzikologinje dr. Urše Šivic; njena etnomuzikološka analiza petja na tretko je tako raziskovalcem kot uporabnikom ponudila oprijemljive

vo orodje za ovrednotenje in hkrati za vnovično oživljanje tega načina petja. Temu so namenjene tudi transkripcije pesmi, ki monografiji dajejo dodatno uporabno razsežnost. Monografijo dopolnjuje zgoščenka, ki hkrati tudi samostojno upodablja ta del slovenskega pesemskega izročila. Pri naša zvočne zapise, posnete na terenu, in tiste, ki jim s prizadevanji posrednikov in raziskovalcev tega izročila oziroma pevk sledijo. V njej se prepletajo pretekli in sedanji zvočni svetovi, ki jih spremno besedilo dr. Urše Šivic kontekstualno in analitično umešča na slovenski etnomuzikološki zemljevid. Spretno preseganje razdalje med znanstveno zahtevnostjo in praktično sprejemljivostjo tako projekt, dorečen v knjigi in zgoščenki, uvršča med pomembna dela sodobnih etnomuzikoloških stremeljenj. V času, ki zaradi iskanja raziskovalskega preživetja nikakor ni naklonjen poglobljenim raziskavam, dokazuje tako razumevanje aplikativnih potreb kot sledenje tistim ciljem, ki etnomuzikološkemu delu narekuje znanstveno držo.

* Marija Klobčar, dr. etnologije, višja znanstvena sodelavka, docentka za folkloristiko in mitologijo, ZRC SAZU, Glasbenonarodopisni inštitut, Novi trg 2, 1000 Ljubljana; marija.klobcar@zrc-sazu.si.